

ביקורת ספר

אופיר דיין

אינתיפאדה על ההדסון: איך ישראל מאבדת את צעירי המערב
Intifada on the Hudson: Why Young Westerners are Turning Away from Israel
ידיעות ספרים בע"מ, ישראל, 2025, 223 עמודים.

לפני כ־15 שנים התייצבה אצלי באוניברסיטה ילדה כבת שש־עשרה, תלמידת בית ספר הרצוג בכפר סבא, שרצתה לעשות עבודת חקר לבגרות במסגרת לימודי האזרחות. למרות גילה הצעיר, העקירה מגוש קטיף הייתה חרוטה בליבה היטב, והמודעות הפוליטית להתרחשות הובילה אותה לחקור מה הם הגורמים החברתיים המשפיעים על תפיסת הדמוקרטיה בקרב בני נוער בישראל. במהלך השנה היא זכתה להוביל את הילדה במסע שכלל מחקר כמותני בקרב בני נוער וראיונות עומק עם כמה וכמה דמויות מובילות מכל קצווי הקשת הפוליטית. עבודת המחקר שביצעה הייתה לעילא ולעילא. ואכן, לאחר הגשת העבודה היא הוזמנה לקבלת פנים במשכן הכנסת – אירוע מיוחד לקומץ של תלמידים נבחרים מכל הארץ, שהצטיינו בעבודות הגמר שלהם בתחומי דעת שונים.

האירוע בכנסת היה חגיגי, אבל עבורי הוא נפתח בצליל צורם. ברגע האחרון נודע שיש בוועדת הפרס מי שמטיל ספק במקוריות העבודה ומבקש לבדוק פעם נוספת את זכאותה להיחשב לאחת המצטיינים בחבורה. כמנחה, הזדעקתי וביקשתי להופיע מייד בפני הוועדה כדי להגן על טוהר המידות של תלמידתי ולהפריך כל חשד נטול בסיס באמינותה. הוועדה סירבה לשמוע אותי והודיעו לי שהתלמידה תופיע בפניהם בעצמה. הייתי נסער אבל חסר אונים.

באולם הכנסים של הכנסת כבר התאספו הורים, קרובי משפחה ומורים, ואני ישבתי מחוץ לחדר הוועדה, תוהה כיצד מתמודדת התלמידה עם שופטיה. בדיעבד, המתח היה מיותר לחלוטין. מול הוועדה ניצבה נערה בת שבע־עשרה, דעתנית ושנונה, שידעה להישיר מבט ולענות בביטחון על כל שאלה שהופנתה אליה. אם היו בחרד מקטרגים – הם הרימו ידיים, הניפו דגל לבן, ושלחו אותה אחר כבוד להשתתף בטקס שהייתה כה ראויה לו.

זה היה המפגש הראשון שלי עם אופיר דיין, מחברת הספר, אשר כפי שהיא מתארת בספרה, עשתה לאחר מכן מסלול מרשים כשלעצמו: מן הבית הפיזי שבנו הוריה ביישוב מעלה שומרון, דווקא בעיצומה של האינתיפאדה, דרך הבית האידיאולוגי שבו גדלה (אביה הוא יו"ר מועצת יש"ע לשעבר), דרך הנהגה בתנועת בית"ר, שנת שירות לפני הצבא, שירות כקצינה בדובר צה"ל, ולבסוף – הלימודים באוניברסיטת קולומביה, שהקבלה אליהם לא הייתה מובנת מאליה. במקצועיות, אבל בלי לוותר על תיאורן של כמה חוויות אישיות, היא מתארת את דרכה כמי שהנהיגה סטודנטים יהודים בחו"ל במה שהוכיח את עצמו כמאבק כמעט סזיפי.

יש קלישאות שאי אפשר להימנע מהן, ואחת מהן היא שהספר הזה הוא ספר חובה לכל מקבל החלטות במדינת ישראל – יהיה הדרג שבו הוא נמצא אשר יהיה. מעבר לכך, זהו ספר שמבהיר לכל אחד מאיתנו מקצת מן המתרחש בזירה הבינלאומית, ובעיקר – את האתגרים שבפניהם ניצבת מדינת ישראל כיום, וביתר שאת – בעתיד. הספר פותח בציפייה שהייתה לכל אחד מאיתנו, בימים הראשונים של המלחמה, שמול האכזריות הבלתי נתפסת של המחבלים יבינו סוף כל סוף, בעולם המערבי, עם מה ועם מי אנו מתמודדים. ומיד לאחר הציפייה – האכזבה הגדולה כאשר דווקא ישראל הואשמה, כבר בראשית המערכה, בפשעי מלחמה. זאת ואף זאת – יהודי אמריקה מצאו את עצמם נאלצים להגן לא רק על מדינת ישראל, אלא גם על עצמם, לאור עלייה חסרת תקדים באנטישמיות, שההפגנות האלימות בקמפוסים היו רק קצה הקרחון לביטוייה. הפניית העורף הזו לישראל, דווקא במרחב האקדמי, דווקא בקרב האליטה בארצות הברית, היא הנושא המצוי במרכזו של הספר. הכותרת "אינתיפאדה על ההדסון" – אין כמוה כדי לתאר במדויק את צבר האירועים שנמשכים כבר כמה וכמה שנים, והתפרצו באופן קולני ביותר באוקטובר 2023.

ארבעה חלקים לספר. הראשון מתמקד בשינוי שעבר על החברה המערבית בכלל ועל החברה האמריקאית בפרט בשנים האחרונות, ומתבטא באנטישמיות הגואה. החלק השני מתמקד בקמפוסים ובאופן שבו התפתחו הדעות האנטישמיות והאנטי־ישראליות. החלק השלישי עוסק בשחקנים השונים – אלה שמנסים להתמודד עם התופעה, אלה שמנסים דווקא ללבות אותה, ואלה שבחרים לשבת על הגדר ולתת לאש לבעור לידם. החלק הרביעי עוסק בניתוח הסיבות לכישלונה של ישראל בניסיונותיה להתמודד עם המציאות הקשה, ומדוע היא מפסידה בקרב הנרטיבים מול הפלסטינים.

דיין מתארת בפירוט ובהעמקה כיצד תפיסת העולם הפרוגרסיבית הפכה לשלטת באליטה המערבית. הקריטריון להבחנה בין הצודק ובין מי שאיננו מוסרי הוא קריטריון העוצמה; כלומר – מי שחזק הוא, מן הסתם, גם פחות מוסרי, ומי שחלש הוא בהכרח הצודק. החלוקה הדיכוטומית הזו משאירה את היהודים בצד הלא נכון של החברה, שכן בעיקר בארצות הברית

הם אשכנזים, או לפחות בהירי עור, והם משתייכים - לפחות תדמיתית - לקבוצה הפריווילגית, אשר כמעט מעצם הגדרתה נתפסת כמדכאת וכבלתי מצפונית. והם, הפריווילגים, מייצגים במקומותיהם - לא תמיד מבחירה - את ישראל.

דיין מצביעה על נשאייה החדשים של האנטישמיות בארצות הברית, שמייצגים קשת פוליטית רחבה מקצה לקצה: הניאורנאצים והימין הקיצוני; תומכי העליונות השחורה, שקולם מהדהד בעיקר בעקבות רצח ג'ורג' פלויד; החוליגנים שעבורם האנטישמיות היא רק מסגרת לפורקן ולמעשי ונדלזם; האיסלאם הקיצוני המוזן על ידי מי שפיתחו גם את אל-קעידה, חמאס ודעא"ש; ולבסוף, השמאל המרכזיסטי הקיצוני באמריקה. בסקירת המתרחש בשתי המפלגות המובילות, עומדת דיין מקרוב על הסחף שחל במפלגה הדמוקרטית עם חילופי הדורות וכניסת מוסלמים למפלגה, ומנגד - הבדלנות שתופסת מקום במפלגה הרפובליקנית וגורמת להתרחקות מישראל.

כנגד המגמות הללו מציינת דיין כיצד שדולת איפא"ק מנהלת קרב מאסף שבו היא מצליחה מעת לעת לבלום תיאוריות קונספירציה אנטישמיות, להשפיע על פוליטיקאים - בעיקר במהלך התמודדותם לבחירות, תוך תשלום מחיר כבד: זוהי השדולה היחידה המותקפת בגין הצלחותיה, כמובן - לא בגלל ההצלחות עצמן אלא בשל היותה שדולה יהודית.

דיין איננה מסתפקת באירועים האנטישמיים הגדולים בלבד, שחלקם מוכרים לנו מכותרות העיתונים, אלא מעמיקה גם בסקירה של האירועים הקטנים, היומיומיים, בכל תחומי החיים, שבהם נתקלים יהודים באנטישמיות בארצות הברית. משכירת בית ועד קבלה לעבודה, מהרצאות בוועדי עובדים ועד לדרישות פומביות להטיל על ישראל אמברגו. אפילו פמיניסטיות ישראליות, אשר במשך שנים היו חלק מן הקבוצות המקדמות סדר יום ליברלי בחברה המערבית, הוכו בתדהמה כאשר דרישתן להצטרף אליהן לגינוי פשעי המין שביצעו מחבלי חמאס נתקלה בדממה רועמת. גם ארגוני הלהט"בים, שאמורים להיות פתוחים בפני הנידחים ביותר בחברה, סוגרים את שעריהם בפני להט"בים יהודים. הסקירה מעמיקה גם לסחף שמתחולל ברשתות החברתיות, בעיקר בטיקטוק, אבל גם בעיתונות הכתובה והמשודרת, בתעשיית הבידור והסרטים. כל התחומים הללו, שמאפיינים את החיים החברתיים במערב, קיימים בתוך הקמפוסים עצמם, וההשפעה האנטישמית יוצאת מגבולות הקמפוס אל המרחב הציבורי הכללי, וחוזרת מן המרחב הציבורי אל הקמפוס.

מלכתחילה בחרה אופיר דיין, בכוונת מכוון, להשתלב כסטודנטית פעילה באוניברסיטת קולומביה, מתוך ידיעה שהיא נכנסת לגוב האריות. אוניברסיטה זו חניכה לא רק כמה מכותבי החוקה האמריקאית, אלא גם רבים משופטי בית המשפט העליון, זוכי פרסים מקצועיים עולמיים בשלל תחומים, מקימי חברות ענק, וכמובן - שלושה נשיאים אמריקאים.

אוניברסיטה זו, כאוניברסיטאות אחרות אשר שייכות לליגת הקיסוס, היא אחת מספינות הדגל של האקדמיה האמריקאית כולה. בארצות הברית יש יותר מ-5000 מוסדות להשכלה גבוהה, שבהם למעלה מ-19 מיליון סטודנטים. באוניברסיטאות הללו מושקעים בשנים האחרונות עשרות מיליארדי דולרים אשר מגיעים, בחלקם הגדול, מקטאר וממדינות מזרח תיכוניות אחרות. נמצא יחס ישיר בין כמות התרומות לאוניברסיטאות וכמות התקריות האנטישמיות שמתרחשות בהן, ולא פעם מרצים אשר מואשמים באנטישמיות מוצאים פתאום בית חם באוניברסיטאות שבמדינות התורמות. אין פלא אפוא, על פי דיין, כי השאלה המרכזית שנשאלת באוניברסיטאות האמריקאיות כיום איננה גבולות כאלו או אחרים, חלוקה כזו או אחרת של המזרח התיכון, אלא באיזו מידה יש בכלל זכות קיום למדינת ישראל.

כנגד הנחשול האנטישמי, שמעצם טיבו הוא קולני ותקיף, תומכי ישראל רבים מעדיפים מסיבות חברתיות, וכמובן – מסיבות ביטחוניות, לשמור את תמיכתם במתכונת שקטה. יתרה מכך, סטודנטים ישראלים שמגיעים לארצות הברית עושים זאת כדי למצוא שם את ההזדמנות הגדולה שלהם לפרוץ לעולם הרחב; לפיכך, הם חפצים להיות יותר אמריקאים מאמריקאים, וכדי לקיים זאת הם מדירים את רגליהם מכל התארגנות שעלולה לפגוע בתוכניותיהם האישיות. תיאוריה של דיין, שחלקם חורגים מן הקמפוסים ומתייחסים לחברה האמריקאית כולה, יכולים להזכיר לכמה מאיתנו היסטוריה לא כל כך רחוקה. הפוליטיקה העירונית שבה הולך ומתבלט זוהרן ממדני, תומך BDS קיצוני, כמועמד מוביל לראשות העיר ניו יורק, מזכירה עד מאוד את עלייתו של קרל לואגר בפוליטיקה הווינאית בשלהי המאה התשע-עשרה. התעלמות אוניברסיטת טקסס מן האלימות שהופנתה כלפי פרופ' עמי פדהצור, שבעקבותיה נאלץ לחזור לכור מחצבתו בחיפה, היא שידור חוזר מבהיל של האופן שבו אנשי אקדמיה ממשפחתי שלי נאלצו לעזוב את הקמפוסים בברלין, ולמזלם – זה קרה כאשר שערי פלשתינה עדיין היו פתוחים בפניהם.

דיין איננה חוסכת שבטה מן ההנהגה הישראלית לדורותיה, אשר לא הקפידה לתחזק את הקשר עם מי שבכל זאת תומכים בה. בעיקר מתייחסת דיין ליחסיה של ישראל עם יהדות ארצות הברית, אשר עצם יהדותה – במסד הישראלי הכפוף לכללים האורתודוקסיים – מוטלת לפעמים בספק. זהו מקור מסוכן לנתק עתידי, שכבר עכשיו גובה מחיר יקר. כמו כן, משקפת דיין כי מדינת ישראל סירבה במשך שנים להתעמת עם הביקורת הנמתחת עליה הן מצד אוהביה והן מצד שונאיה, ויותר מכול – נמנעה מתכנון מערכה כוללת על דעת הקהל העולמית ומתקצובה.

מעבר לשליחת אצבע מאשימה, מתיימרת דיין גם להשיא עצות מעשיות למלחמה באנטישמיות. כיוון שכך, היא מעלה מנעד של פעילויות אפשריות במגוון ובנפח משתנה.

למרות המחיר שבעצם ההזדהות כסטודנט יהודי בסביבה שבה ציונות נתפסת כגזענות, מתארת דיין פעילויות פוליטיות שונות בשטח, חלקן מניסיונה האישי, שיכולות לעשות – בנקודות זמן מסוימות – הברלים, ולהעניק ליהודים ניצחונות מסוימים, גם אם אלה נראים מקומיים ובני חלוף.

בניסיון רחב יותר להתמודד עם גל האנטישמיות במערב, מציינת דיין – בצדק – כי הבנת הבעיה היא השלב הראשון בהתמודדות מוצלחת עימה. עם זאת, בפתרונות השונים שהיא מציעה אין כדי לשרטט באמת קווים לפעילות אפקטיבית. כך לדוגמה טוענת דיין כי מדינת ישראל, על מוסדותיה הרשמיים, תצטרך למצוא שפה משותפת עם צעירי המערב, ולהוכיח למערב שהיא חלק ממנו – בערכים ובמהות, כמדינה יהודית ודמוקרטית, ליברלית ושוויונית. אבל איך, לאור הספר שמפרט את התהליך האנטישמי כולו, מוצאים שפה משותפת שכזו? זאת ואף זאת, דיין טוענת כי השיח הבינלאומי צריך להתחיל מנקודת המוצא שלעם היהודי יש קשר ייחודי ובלתי ניתן להפרדה עם כל שטחי ארץ ישראל, ובהם יהודה ושומרון. "עכשיו", היא אומרת, "אפשר להתחיל את הסיפור". אולם החברה הישראלית שסועה ומפולגת, והמלחמה האחרונה תפסה אותה בעיצומו של מאבק בין זהויות שמאיים, גם תחת אש, לקרוע אותה. כיצד אפשר לנהל שיח עם העולם, כאשר אנו עצמנו איננו משוכנעים בצדקת דרכנו?

הדברים מקבלים משנה תוקף דווקא מעדות שמביאה דיין בעצמה, ולפיה מרצים ישראלים, שמקבלים את משכורתם ואת מענקי המחקר שלהם מאוניברסיטאות בישראל, מגיעים למערב כדי להוציא את דיבת ישראל רעה. ואני הייתי מוסיף לדבריה, שבעולם הדיגיטלי לא צריכים המרצים להגיע פיזית למערב: לא מעט אנשי אקדמיה ישראלים עוסקים יום-יום ושעה-שעה, מן המחשב שבביתם, בהכפשתה השיטתית של המדינה. בדרך להוכיח למערב שאנו מדינה דמוקרטית, ליברלית ושוויונית, כפי שמציעה דיין, עלינו להבקיע את חומת המקטרגים מבית שמפיצים בריש גלי, במימון ציבורי מלא, את ההפך המוחלט. כמובן, עדיין לא הזכרנו רשימה של בכירים בממסד הביטחוני ומנהיגים פוליטיים – כיום ולשעבר – שמפיצים טענות על הרעבה ועל רצח עם.

כאשר טוענת אופיר דיין, בצדק רב, שלאנשי הציבור הישראלים יש הרבה מה לתרום למאבק על שמה של ישראל, אין לה פתרון לתופעה ייחודית שברל כצנלסון העלה את קיומה בטורו בעיתון דבר ביום 1 במאי 1936: "היש עם בעמים אשר בניו הגיעו לסילוף כזה ... שכל מה שעושה עמם, כל יצירותיו וכל ייסוריו, בזויים הם ושנואים, וכל מה שעושה אויב עמם, כל שוד ורצח ואונס, ממלאים את ליבם רגש הערצה והתמכרות?" – ובימינו, היינו מקצרים את דבריו ומכנים זאת "ירי בתוך הנגמ"ש".

אם יש בי אופטימיות, למרות הביקורת על כך שהפתרונות המצויים בספר אינם באמת מספקים, היא ברוח הפועמת אצל מנהיגה צעירה ממעלה שומרון, שהספר הזה הוא רק אבן דרך ראשונה במחקרים ובהגות שעוד יגיעו ממנה בשנים הקרובות. מי שידעה לעמוד בגיל שבע-עשרה מול ועדה שרצתה להטיל דופי בעבודתה, ובמהלך השנים הוכיחה את עצמה בהנהגה בתנועה, בעבודת הסברה מקצועית בדובר צה"ל, ולבסוף במאבקים בקמפוס העוין בארצות הברית - קורצה כנראה מן החומר שממנו צומחים מנהיגים. ואולי הגיע הזמן גם למנהיגות.

פרופ' איל לוין

המחלקה ללימודי מזרח תיכון ומדע המדינה, אוניברסיטת אריאל

lewin1212@gmail.com